

# РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВЕДЕННЯМ ГНУЧКОЇ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

*У статті досліджуються стан, проблеми й перспективи амортизаційної політики як інструменту регулювання інвестиційної діяльності, запропоновано податкову амортизаційну модель інвестиційного розвитку.*

*In the article the state, problems and prospects of depreciation policy, is probed as to the instrument of adjusting of investment activity, the tax depreciation model of investment development is offered.*

*Ключові слова: інвестиційна діяльність, амортизаційна політика, інвестування, податкова амортизаційна модель, основні фонди, амортизаційна реформа.*

## ВСТУП

Амортизаційна політика є одним із головних важелів, що дають можливість державі на макрорівні впливати на інвестиційну сферу. У промислово розвинутих країнах серед джерел інвестиційних ресурсів найбільш вагомими є кошти амортизаційного фонду, який є часткою власних фінансових ресурсів підприємства.

Результати досліджень проблем реформування амортизаційної системи в Україні відображено в численних наукових працях вітчизняних учених, зокрема у працях О.М. Алімова, О.І. Амоши, І.О. Бланка, В.М. Геєця, Б.В. Губського, Б.Є. Кваснюка, І.І. Лукінова, А.Ф. Гойко та інших вчених-економістів.

## ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою проведення даного дослідження є оцінка впливу амортизаційної політики на регулювання інвестиційної діяльності, а також визначення напрямів реформування амортизаційної системи в Україні.

## РЕЗУЛЬТАТИ

Ураховуючи той факт, що в умовах ринкової економіки підвищується значення внутрішніх джерел фінансування, а серед них ключову роль виконують амортизаційні відрахування, які в порівнянні із прибутком є більш стабільними і в меншій мірі залежать від результатів роботи підприємства (наприклад, амортизація, на відміну від прибутку, накопичується навіть на збиткових підприємствах), тому саме від зваженої державної амортизаційної політики не в останню чергу залежить успішна реалізація інвестиційної політики.

Аналізуючи процеси відтворення основних фондів в Україні, більшість економістів погоджується з тим, що існуюча амортизаційна політика не сприяє, а навпаки, протидіє накопиченню інвестиційних ресурсів. Багаторазові затримки індексації основних фондів, застосування занижених індексів і коефіцієнтів призвели до того, що розміри амортизаційних відрахувань підприємств стали

в кількадесят разів меншими від сум, які реально необхідні для відтворення основних фондів. За останні роки амортизаційні фонди українських підприємств практично повністю втратили своє значення як джерело власних коштів для фінансування інвестицій.

Законодавством у сфері оподаткування для всіх суб'єктів підприємницької діяльності встановлено режим прискореної амортизації, який ґрунтується на запровадженні підвищених, але постійних на весь період норм амортизаційних нарахувань та розрахунку зносу, виходячи із залишкової вартості груп основних фондів. В економічній літературі такий метод називається "методом залишку, що зменшується". Ці заходи можна було б розцінювати як намагання держави суттєво знизити загальний рівень оподаткування внаслідок перерозподілу прибутку в амортизаційні фонди й відповідного скорочення податкової бази для визначення податку на прибуток. Більший обсяг сформованих коштів амортизаційного фонду міг би бути спрямованим на нове інвестування. На жаль, загальну позитивну спрямованість прискореної амортизації суттєво обмежено діючим порядком нарахування амортизації.

Податкове законодавство розглядає амортизацію виключно як елемент валових витрат виробників без взаємозв'язку з питаннями інвестування. Навіть не дивлячись на збільшення норм нарахування амортизації (з 01.01.2004 р.), що з одного боку дійсно посприяє швидкому відшкодуванню вартості придбаних необоротних активів, в державній амортизаційній політиці не вистачає елементів фінансової зацікавленості суб'єктів господарювання у здійсненні інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних відрахувань. З іншого — при значній кількості збиткових промислових підприємств України, вони виявляються фінансово неспроможними до збільшення обсягів амортизації. Більшість із них не здійснює крупних інвестицій; для них затверджена законом нелінійна схема діє як регресивна, тобто веде до послідовного скорочення необоротних

активів й обсягів амортизаційних відрахувань і негативно впливає на фінансові результати [1, с. 383].

На наш погляд, податкова амортизаційна модель — це формальна сукупність опису нині діючого механізму податкової амортизації з її специфічними рисами, при збереженні основних характеристик економічної сутності амортизації. Проведене нами теоретичне дослідження функціонування чинної податкової амортизаційної моделі дало можливість виявити ряд існуючих недоліків:

1. Відсутність альтернативних методів нарахування амортизаційних відрахувань для підприємств з обмеженими фінансово-матеріальними можливостями.

2. Відсутність єдиного класифікатора основного капіталу за групами відповідно до характеру і корисних термінів його використання та зносу.

3. Законодавче обмеження у веденні подвійного обліку амортизації (для цілей оподаткування і для фінансової звітності).

4. Практично повна відсутність стимулюючого механізму інвестиційного використання амортизаційних коштів, що веде, по-перше, до невиправданих видатків із бюджету і, по-друге, до значних інвестиційних втрат економікою України. Так, протягом аналізованого періоду до валових витрат підприємств віднесено амортизаційні відрахування на суму 138 млрд грн., що відповідно зменшило на таку ж суму базу оподаткування. Капітальні інвестиції, здійснені в той же період за рахунок власних коштів підприємств, становили 87 млрд грн., або на 51 млрд грн. менше. Сума сплачених податків зменшена на 15,3 млрд грн. (3,8 млрд грн. на рік) без будь-якого інвестиційного вирашу. Тобто, де-юре, інвестиційні проекти фінансувалися за рахунок власних коштів підприємств, а де-факто — профінансовані безпосередньо з державного бюджету.

У разі якщо податкова амортизаційна пільга й надалі буде використовуватися без цільового зобов'язання, то економіка України й надалі буде зазнавати значних і фіскальних, і інвестиційних втрат без певного реноваційного ефекту. Як показують прогнозні розрахунки фахівців Інституту економіки та прогнозування НАН України, за незмінної ситуації в амортизаційній політиці, до 2012 року залишкова вартість основних фондів зменшиться на 8,5 %, рівень їх зносу збільшиться з 43,5 до

60,1 %; амортизаційні відрахування, визначені при сплаті податку, зменшаться від 41,1 до 37 млрд грн., але реальне їх інвестування в економіку України складатиме менше 20 млрд гривень. Виходячи з 25-відсоткової ставки оподаткування прибутку, можна визначити, що бюджет щорічно невиправдано втрачатиме до 7 млрд грн. податкових надходжень, що за підсумками 12 років (з 2001 по 2012 рр.) дорівнюватиме 84 млрд грн. [1, с. 384—385].

5. Уповільнює технічне оновлення матеріальної бази економіки. Середня норма податкової амортизації в перерахунку на лінійну (до 01.01.2004 р.) складає 3,7 % (у 1990 р. лінійна норма амортизації дорівнювала 4,4 %). Така норма формує середній строк служби активів на рівні 27 років — термін, який значно перевищує відповідні характеристики розвинених країн.

6. На сьогодні інвестиційний потенціал амортизаційної системи реалізується неповно. Протягом останніх років обсяги інвестицій і введення в дію основних засобів зростають, що є надзвичайно важливим чинником успішного розвитку економіки. Але режим відтворення основних засобів склався незадовільно, що згубно впливає на хід економічних процесів і створює загрозу втрати позитивних результатів.

Проведено прогнозні розрахунки динаміки основних фондів та амортизаційних відрахувань в інтервалі до 2012 р. за умови збереження незмінним чинного амортизаційного регламенту та розроблено три амортизаційні моделі: оптимістичну, помірну та песимістичну [2, с. 676].

Результати проведених розрахунків показали, що лише в найоптимістичнішому варіанті, тобто в припущенні, що інвестиційні та відтворювальні умови в Україні протягом прогнозного періоду швидко поліпшуватимуться, діюча амортизаційна система здатна забезпечити позитивну динаміку балансової вартості основних фондів й амортизаційних відрахувань (табл. 1).

Оптимістична прогнозна модель виходить із перспективи швидкого поліпшення як кількісних, так і якісних параметрів відтворення основного капіталу України в найближчі роки. За найсприятливішого перебігу подій, якщо будуть підтримуватися оптимальні параметри, закладені в основу оптимістичної моделі, реальне підвищення придатності національного основного капіталу може початися не раніше 2011 р.

Якщо поліпшення інвестиційної та відтворювальної ситуації в період до 2012 р. відбуватиметься повільніше, буде реалізована помірною прогнозна модель, за якої зниження обсягів амортизаційних відрахувань продовжуватиметься до 2010-го, зростання починається з останніх двох прогнозних років. Зберігається тенденція до зростання зношеності основних фондів до 58,7%.

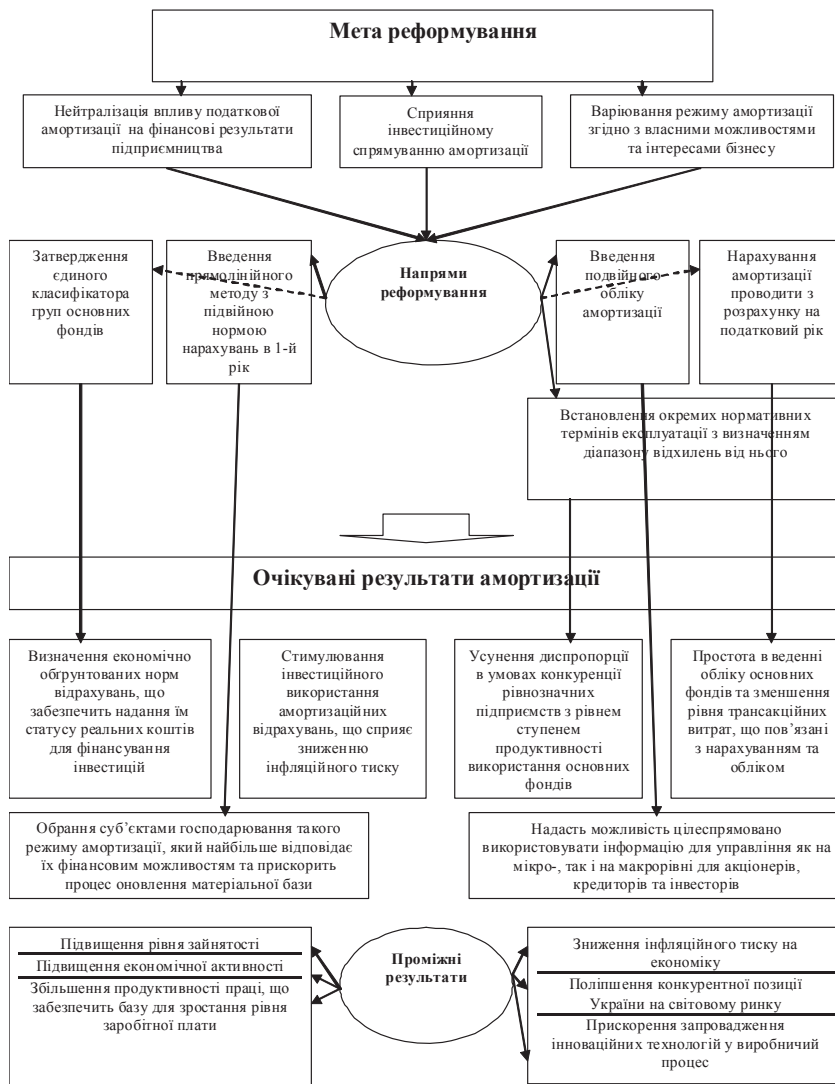
Найменш сприятливий перебіг подій у сфері інвестування відповідає песимістичному варіантові прогнозу, який виходить із припущення, що інвестиційне забезпечення економіки України суттєво поліпшене не буде, а погіршення пропорцій відтворення основного капіталу закономірно буде поглиблюватися. Відповідно до цього прогнозу, зниження бази нарахування амортизації зумовлює від'ємний середньорічний темп її приросту (0,983%). Спостерігається також зростання рівня зношення основних фондів до 63,9%.

Таким чином, реального прогресу в напрямі оновлення основних фондів можна досягти тільки за умови реалізації оптимального варіанта прогнозу.

**Таблиця 1. Характеристика основних показників оптимістичного, помірного та песимістичного прогнозів розвитку амортизаційної системи на період до 2012 р.**

Основні прогнозні показники	Оптимістичний прогноз	Помірний прогноз	Песимістичний прогноз
Сумарна амортизація, млрд грн.	725	657	650
Нові фондів надходження (у фактичних цінах), млрд грн.	540	342,3	258
Співвідношення нових фондів надходжень та обсягу сумарної амортизації, %	74,5	52,5	40
Зростання повної балансової вартості ОФ, %	38	22	18
Середньорічне зростання повної балансової вартості ОФ, %	2,6	1,5	(+)
Зростання залишкової балансової вартості ОФ, %	16,8	10,5	-24
Середньорічне зростання залишкової балансової вартості ОФ, %	+1,5	-0,7	(-)
Рівень зношення основних фондів, %	43,7	58,7	63,9

Джерело: складено на основі [2, с. 674—678].



**Рис. 1. Модель реформування державної амортизаційної політики**

Досягти подібного рівня інвестування при застосуванні чинної амортизаційної системи дуже важко, адже для того щоб забезпечити суттєве збільшення інвестицій у майбутньому, нелінійна амортизаційна модель вимагає їх певного збільшення вже на початковому етапі; якщо ж інвестицій бракує, модель має регресивний характер. Річ не в застосуванні методу "зменшеного залишку" як такого — близькі результати досягаються при застосуванні методу "суми років" або іншого нелінійного. Порівняно з ними лінійна схема нарахування за достатніх "сьогоденних" інвестицій діє менш ефективно, але за умов їх обмеження забезпечує обсяги амортизації на відносно більшому рівні, дає можливість у майбутніх відтворювальних циклах збільшити амортизаційно-інвестиційний ресурс економіки поза зв'язком із сьогоденними капіталовкладеннями.

З метою ліквідації недоліків діючого механізму амортизації нами пропонується узагальнена модель реформування державної амортизаційної політики в напрямку активізації її інвестиційного потенціалу (див. рис. 1), яка дозволить забезпечити, з одного боку, надійні важелі регулювання цього важливого аспекту інвестиційної діяльності, а при необхідності — і оперативне коригування амортизаційних процесів; з іншого — посприятимуть їх лібералізації, створюватимуть для підприємств сприятливі умови для вибору і застосування методів і норм амортизації, а також формування надійного внутрішнього

джерела інвестицій виходячи з особливостей розвитку підприємств і обраною ними стратегією.

У той же час з метою активізації інвестиційних процесів доцільно: проводити індексацію основних фондів відповідно до темпів зростання цін з періодичністю не менше ніж один раз на рік; відмовитись від застосування знижувальних коефіцієнтів до норм амортизації; дозволити підприємствам самостійно вибирати методи амортизації та вільно переходити з прискорених методів на рівномірні; запровадити систему контролю цільового використання амортизаційних фондів на цілі інвестування у виробництво.

Метою амортизаційної реформи є забезпечення за амортизацією ролі активного фінансового інструменту для збільшення інвестиційних ресурсів та активізації розвитку промислових підприємств в економіці, її реалізацію пропонують на наступних засадах:

- обмеження безпосереднього впливу держави на процеси нарахування та використання амортизаційних відрахувань підприємств і перехід на індикативне регулювання;

- створення умов для збільшення інвестиційних ресурсів економіки за рахунок цільових податкових знижок;

- поширення рекомендованих до застосування методів нарахування амортизації;

- законодавче затвердження права на амортизаційну податкову пільгу (зменшення оподаткованого прибутку на суму амортизації, нарахованої за нелінійною, прискореною схемою) тільки за тими підприємствами, що здійснили відповідні капіталовкладення;

- розробка та запровадження системи нормативно-правових актів для здійснення державного контролю за виконанням законодавчих положень амортизаційної політики та пов'язаних із цим елементів податкового законодавства.

## ВИСНОВКИ

Результатом запропонованої реформи буде створення в Україні раціональної амортизаційно-податкової системи. Найефективнішою моделлю податкової амортизаційної системи, що найбільше розкриває її інвестиційний потенціал, виступає не штучне зменшення або збільшення амортизаційних норм та затвердження будь-якого єдиного методу, а лібералізована система, яка враховує вільний вибір власників основного капіталу та їх права щодо варіювання амортизаційного режиму відповідно до власних інтересів, але в межах чинного законодавства.

## Література:

1. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / Болховітінова О.Ю., Кваснюк Б.Є., Кіреєв С.І. та ін., за заг. ред. Б.Є. Кваснюка. — К.: Ін-т екон. прогнозів. — Х.: Форт, 2003. — 424 с.

2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Геця. — К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. — 1008 с. *Стаття надійшла до редакції 07.05.2009 р.*